

Pasen

Pesach - Pascha - Pasen

Griekssprekenden uit de eerste eeuw vertaalden het Hebreeuwse Pesach met Pascha. Ze konden in dit woord het werkwoord *paschein* (= lijden) herkennen. Ze brachten Pesach in verband met Jezus' lijden. Met Pesach / Pascha duiden we een joods feest aan, met Pasen een christelijk feest. Pasen is niet in de plaats van het joodse Pesach gekomen, maar er naast gegroeid.

Christenen in Klein-Azië en Syrië vierden Pasen op de dag van het joodse Pesach - de dag waarop een paaslam werd geofferd. Een van hen, Melito - bisschop van de gemeente te Sardes - legde omstreeks 160-170 in een preek aan de hand van het Exodus 12 (dat de joden op die dag lazen) uit, dat Jezus het grote paaslam¹ is dat voor de zonden van de mensen is gestorven. Melito en zij die op de veertiende (*quartodecima*) dag van de maand nisan - de dag van Pesach - Pasen vierden, werden quartodecimanen genoemd. Deze dag kon op iedere dag van de week vallen. Aan het eind van de tweede eeuw ontstond er een breuk tussen de christenen te Rome en de quartodecimanen. De christenen te Rome wilden dat Pasen altijd op zondag viel, de dag die van oudsher voor hen bekend was als de dag van de opstanding (*dominus resurrectionis*).

Paasdatum

In de tweede eeuw was er een heftig geschil onder christenen over de berekening van de datum van Pasen. Het eerste zogenaamde Oecumenische Concilie te Nicea in 325 wilde hier een eind aan

¹ Het paaslam is een begrip uit zowel de joodse als de christelijke traditie. Het is de benaming voor het dier dat volgens de joodse wet geofferd werd bij de viering van Pesach. In het jodendom was het slachten van lammetjes een gebruik met Pesach, een feest dat de uittocht uit Egypte en de daarmee de bevrijding uit de slavernij aldaar herdenkt. In Exodus 12 staan de voorschriften betreffende het offeren van het paaslam: vier dagen van tevoren moest een eenjarig mannelijk lam van de kudde worden afgezonderd; na zonsondergang moest het worden geslacht; het moest in zijn geheel worden gebraden (later, tijdens de tempelperiode, mocht het ook worden gekookt); het moest staande, met de reiskleding aan, worden gegeten met bittere kruiden en ongezuurde broden; onbesneden mannen mochten niet aan de maaltijd deelnemen; het moest in huis met de familie of gemeenschap worden gegeten; geen stuk van het vlees mocht naar buiten het huis verplaatst worden. Met de verwoesting van de tweede tempel (70) is de offerdienst in het jodendom gestopt. Sindsdien ligt er enkel nog een botje op de pesachsotel ter herinnering aan het offeren van het paaslam. Karaïeten (die de joodse wetten streng naleven en zich daarbij alleen baseren op de schriftelijke tora, niet op de mondelinge traditie) slachten nog wel een lammetje met Pesach.

Volgelingen van Jezus stelden hem voor als het onschuldige paaslam (Johannes 19:36; 1 Corinthe 5:7), ofwel het Lam van God (Johannes 1:29, 36; 19:36; 1 Corinthe 3:7; 1 Petrus 1:18v.). De toevoeging 'dat de zonde van de wereld wegneemt' (Johannes 1:29) en de verdere aanduidingen van Jezus als offerlam of paaslam openbaren de horizon van de offertaal. In het boek Openbaringen is het geslachte lam de overwinnaar (Openbaring 5:6, 12).

2

maken. Keizer Constantijn de Grote (circa 280-337), die het concilie voorzat, hechtte aan de eenheid van zijn rijk en achtte daartoe een gemeenschappelijke paasdatum voor alle christenen van groot belang. De christenen moesten zich bij de vaststelling van de paasdatum niet langer laten leiden door de joden en dus niet langer Pasen vieren op de zondag na het joodse Pesach: tijdens de volle maan in de lentetijd.

De joden telden de maanden aan de hand van de maanstand. De vijftiende van de maand was het altijd volle maan. In Nicea besloten de christenen zich aan te passen aan de kalenders die vooral in Rome en Egypte werden gebruikt. En dat waren in hoofdzaak zonnecalenders. Pasen moest voortaan vallen op de zondag na volle maan na het lentepunt (21 maart). De quartodecimanen werden veroordeeld en geëxcommuniceerd. Ondergronds woedde de strijd nog eeuwenlang voort. Zo was ook de Synode van Whitby (664) voor een belangrijk deel aan dit probleem gewijd. Jehova's getuigen gebruiken de oude methode van berekenen nog steeds.

Dieric Bouts (circa 1410-1475), *De opstanding van Christus*, 1455.

cantate nr. 4 *Christ lag in Todesbanden*. Voor de Tweede Paasdag schreef hij vervolgens de cantate nr. 6 *Bleib bei uns, denn es will Abend werden*.

Viering

De paaszondag is de eerste zondag van de paastijd. Oorspronkelijk vierde men op deze dag - naast de nachtelijke paasviering die met de eucharistie eindigde - geen eucharistie. Vanaf de vierde eeuw was er een eucharistieviering op de paaszondagmorgen. In rooms-katholieke vieringen leest men

² Het paastridium of *triduum sacrum* is de periode die begint met de avondviering op Witte Donderdag en loopt tot en met nachtwake op Stille Zaterdag. In deze periode wordt het lijden, de dood en de opstanding van Jezus herdacht.

Paastijd

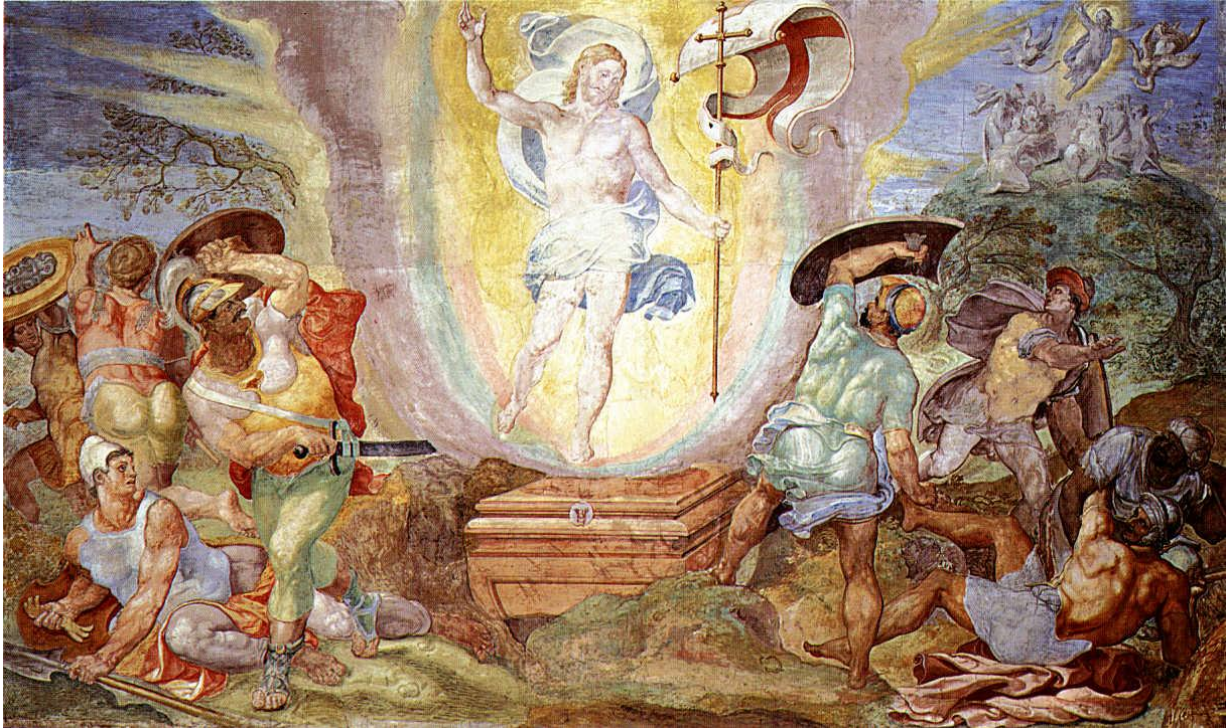
Pasen is het belangrijkste christelijke feest in het liturgische jaar. In de traditie van de kerk begint de viering van het paasfeest op Witte Donderdag, omvat de Goede Vrijdag en de Stille Zaterdag, en loopt uit in de paasnacht. Dit geheel wordt 'de drie heilige dagen' (*triduum sacrum* of *paastridium*)² genoemd. Op de vooravond van Pasen (paasavond en -nacht) begint de paastijd ofwel vijftigdagentijd. Deze eindigt op Pinksteren (ook wel *pentecoste* = 50e genoemd). De periode van het paasfeest tot Hemelvaartsdag duurt veertig dagen.

De paastijd en de christelijke liturgie daaromheen heeft door de eeuwen heen vele componisten geïnspireerd tot muzikale composities. In de Barokperiode viel vooral het werk van Johann Sebastian Bach (1685-1750) op met de *Johannes-Passion* (BWV 245, 1724), *Matthäus-Passion* (BWV 244, 1727) en zijn cantates. Voor de Eerste Paasdag bedacht Bach de

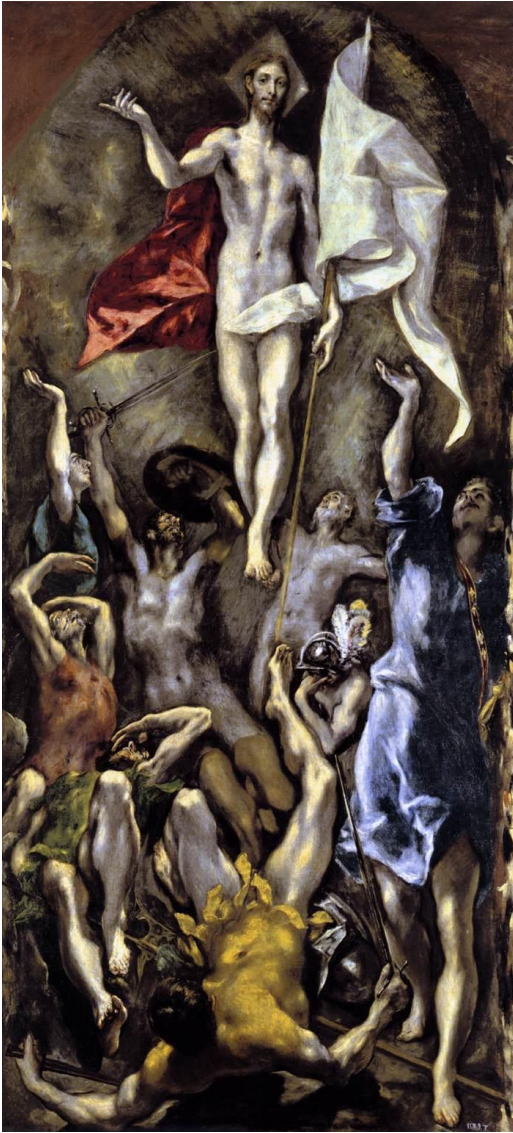
over het algemeen voor uit de preek van Petrus voor hoofdman Cornelius (Handelingen 10:34-43). Ook leest men Colossensen 3:1-4 of 1 Corinthe 5:6b-8 (Christus als het paaslam). De evangelielezing is meestal Johannes 20:1-9 (Maria Magdalena, Johannes en Petrus bij het graf). In protestantse vieringen zijn deels dezelfde lezingen. Soms leest men ook Exodus 14:9-14, Jesaja 25:6-9 of Jesaja 51:9-11.

© Leen den Besten,
Zevenaar, 7 april 2011.

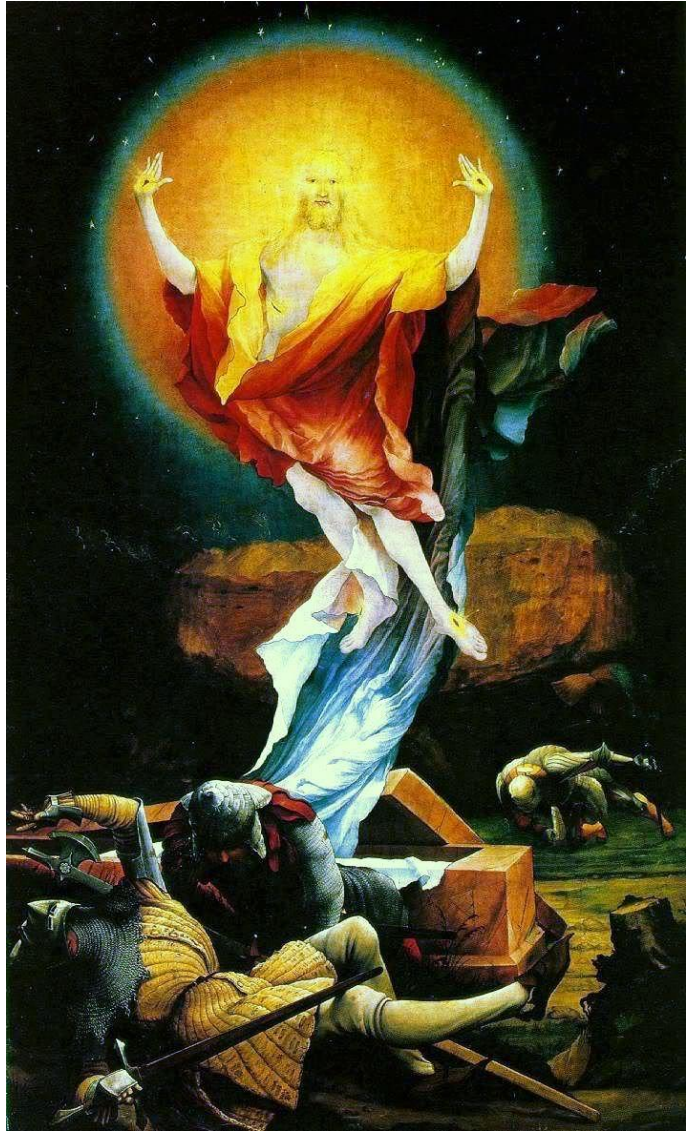
3

Hendrick ten Broeck (1519-1597), *De opstanding van Christus*, Rome: Sixtijnse kapel.
Dit fresco is een kopie van het originele werk van Domenico Ghirlandaio (1449-1494), dat in 1522 vernield werd tijdens een instorting aan de ingang van de Sixtijnse kapel te Rome.

Domenikos Theotokopoulos, algemeen bekend als El Greco (1541-1614), *De opstanding*

Matthias Grünewald (circa 1440-1528), *De opstanding van Christus*, 1515, paneel van het Isenheimer altaar, olieverf op hout, Colmar: Musee d'Unterlinden.

Tiziano Vecellio (1488/1490-1576), *Noli me tangere*, London: National Gallery.

Noli me tangere is de Latijnse versie van de oorspronkelijke Griekse uitdrukking *mè mou haptou*. Deze drie woorden kunnen op verschillende manieren worden vertaald: 'raak me niet aan', 'houd me niet vast', 'nader me niet'. Afhankelijk van de vertaling interpreteert men Maria Magdalena's handeling (Johannes 20:17) verschillend. Probeert ze Jezus aan te raken/te omhelzen/vast te grijpen en is dit toegelaten of niet? Of heeft ze Jezus omhelsd en moet zij zich instellen op een nieuwe relatie tot de opgestane Christus? Houdt zij hem vast en moet zij hem loslaten zodat zij elk hun eigen weg kunnen gaan?

Peter Paul Rubens (1577-1640), *De opstanding van Christus*, Antwerpen: Kathedraal van Onze Lieve Vrouwe.